บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สมุทรสงคราม เป็นจังหวัดเล็กๆ ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร เป็นจังหวัดที่มีทั้งเขตที่เป็นน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด จึงได้ชื่อว่าเป็น “เมืองสามน้ำ” มีแม่น้ำแม่กลองที่เปรียบเสมือนเป็นเส้นชีวิตของชาวสมุทรสงคราม และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความหลากหลายของระบบนิเวศความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของจังหวัดสมุทรสงครามที่ว่า “เป็นเมืองแห่งอาหารทะเลและผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ ศูนย์กลางการพักผ่อน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลองระดับชาติ ดินแดนแห่งประชาชนรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงาม” อำเภออัมพวา เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม และการเป็นเมืองสามน้ำของอำเภออัมพวาส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการสร้างความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศทำให้เกิดมีพรรณไม้ยืนต้นและ เป็นพุ่มต่างๆ มากมาย เช่น ลำพู จากแสมดำ แสมขาว เหงือกปลาหมอ เป็นต้น มีสัตว์น้ำ ที่สำคัญได้แก่ ปลากระบอก ปลากระพง ปลาตะเพียน ปลาตีน กุ้งแม่น้ำหรือกุ้งก้ามกราม ปูที่พบมากได้แก่ปูแสม ปูก้ามดาบ และหอยต่างๆ มีนกอพยพ และนก ประจำถิ่นมากกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควาย นกยางกรอก เหยี่ยวแดง นกเอี้ยง เป็นต้น (วีระ เทพกรณ์, 2549)จึงเป็นจุดเด่นในการท่องเที่ยวล่องเรือชมธรรมชาติ

ส่วนพื้นที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลและติดชายฝั่งทะเล คืออำเภออัมพวา และอำเภอเมือง ซึ่งในอดีตมีพื้นที่ป่าชายเลนหนาแน่น และอุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่ง ป่าชายเลนในท้องที่จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 3 ป่า อยู่ในท้องที่อำเภอเมืองสมุทรสงคราม 2 ป่า และอำเภออัมพวา 1 ป่า คือ 1) ป่าคลองยี่สาร อยู่ในท้องที่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา มีเนื้อที่ประมาณ 30.00 ตารางกิโลเมตร (22,500 ไร่) จังหวัดได้ร่วมกับกรมป่าไม้ดำเนินการเพื่อจะประกาศเป็นป่าสงวน ตามมาตรา 1 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ.2481 เมื่อปีพ.ศ. 2479 แต่ราษฎรจำนวนมากร้องเรียนว่าที่ดินดังกล่าวบรรพบุรุษของพวกเขาได้เข้าไปมีภูมิลำเนาประกอบอาชีพสวนจากและไร่โกงกางมาไม่น้อยกว่า 50 ปี ในที่สุดกระทรวงเกษตรจึงได้แจ้งจังหวัดเมื่อปี พ.ศ. 2500 ให้ระงับการดำเนินการสงวนป่าแปลงนี้ แล้วจัดเป็นที่ดินเพื่อดำเนินการจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรต่อไป 2) ป่ามาบจระเข้นอนอยู่ในท้องที่ตำบลบางจะเกร็ง ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ประมาณ 38.25 ตารางกิโลเมตร (23,900 ไร่) ในปี พ.ศ. 2500 ให้ระงับการดำเนินการสงวนป่าแปลงนี้ แล้วจัดเป็นที่ดินเพื่อดำเนินการจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรต่อไป 3) ป่าสงวนคลองช่อง-คลองโคน อยู่ในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ประมาณ 60 ตารางกิโลเมตร (37,500 ไร่) ป่าแห่งนี้มีราษฎรเข้าไปทำมาหากินมาช้านานแล้ว จึงสมควรเพิกถอนเพื่อประโยชน์ของประชาชน สรุปแล้วป่าชายเลนทั้ง 3 แปลง ราษฎรยังคงทำมาหากินโดยการทำสวนจากและปลูกป่าโกงกางเป็นอาชีพหลักกันอยู่ ทำให้พื้นที่โดยทั่วไปยังคงสภาพป่าอยู่ต่อไป และบางส่วนมีการขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำอันเป็นผลทำให้พื้นที่ดั้งเดิมซึ่งส่วนใหญ่ยังมีต้นแสม โกงกาง ตะบูน จาก และไม้อื่นๆ รวมทั้งเกิดมลภาวะขึ้นอย่างรุนแรงในน้ำทะเลและดินในพื้นที่เลี้ยงกุ้ง จนทำให้ไม่สามารถทำการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ

จนถึงบัดนี้ ทำให้ราษฎรหันกลับไปปลูกป่าโกงกางซึ่งยังเป็นไม้เศรษฐกิจและตลาดต้องการอยู่ ดังนั้น จังหวัดเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ยังเหลืออยู่ไว้ให้ได้ และเนื่องจากมีพื้นที่ชายทะเลบางส่วนที่มีดินที่งอกเพิ่มขึ้นอกไปในทะเล อันเนื่องจากน้ำทะเลได้พัดพาเอาดินตะกอนขึ้นมาทับถมทุกปี ซึ่งจังหวัดจะได้ดำเนินการสงวนหวงห้ามที่งอกนี้ และทำการปลูกป่าชายเลนขึ้นในที่ดินดังกล่าวต่อไป (พิเชษฐ์ เดชผิว, 2546)

ส่วนในพื้นที่ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดสมุทรสงคราม คือ แหล่งท่องเที่ยวป่าชายเลน ซึ่งประชาชนได้ร่วมกันปลูกมากกว่า 2,500 ไร่ เป็นป่าชายเลนที่มีความสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่เหมาะสมในการศึกษา และวิจัยของสถาบันการศึกษาต่างๆ และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ดีและเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ซึ่งในหน่วยงานและชุมชนได้จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ เช่น ชมระบบนิเวศป่าชายเชน ล่องเรือชมวิถีชีวิตชาวบ้าน ถีบกระดานเก็บหอยแครง ชมฟาร์มหอยแมลงภู่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน เป็นต้น (http://www. KlongKlone.go.th) ดังนั้นด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จึงอาจจะส่งผลให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ และความอุดมสมบูรณ์ด้วยด้วยทรัพยากรทางชีวภาพ จึงเป็นแหล่งอาหารและโปรตีนที่สำคัญ โดยเฉพาะสำหรับนกอพยพซึ่งต้องใช้พลังงานสูงในการอพยพย้ายถิ่น อีกทั้งพื้นที่ตำบลคลองโคน อยู่ใกล้บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำดอนหอยหลอด เป็นพื้นชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar site) ลำดับที่ 1099 ตามประกาศของภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำหรืออนุสัญญาแรมซาร์ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของนกหลากหลายชนิด ได้แก่ นกกระสานวล เหยี่ยวแดง นกแอ่นกินรัง นกนางนวลแกลบเคราขาว นกยางกรอกพันธุ์ชวา เป็นต้น (http://wetland.onep.go.th/wetlands/fronten/theme/ramsars) ดังนั้นพื้นที่ในตำบลคลองโคน ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนที่ประชาชนร่วมกันปลูก จึงเหมาะแก่การเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกเพื่อมาใช้ประโยชน์พื้นที่ทั้งเป็นแหล่งอาหาร การทำรังวางไข่ และแหล่งอาหารของนกอพยพ จึงเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และจะเป็นสถานที่หนึ่งที่มีศักยภาพเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญ ซึ่งในการดำเนินการศึกษาครั้งนี้ จะสามารถนำผลการศึกษาประยุกต์ใช้ในการวางแผนจัดการและวางรูปแบบการจัดกิจกรรมการดูนก เพื่อเกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน จากปัญหาและสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงประเด็นที่ต้องการศึกษา ความหลากชนิดและการใช้ประโยชน์พื้นที่ของนก ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม หากได้ทำการศึกษาในครั้งนี้แล้วจะทำให้ได้ทราบถึงความหลากชนิดของนก ในเส้นทางล่องเรือท่องเที่ยวของโปรแกรมการท่องเที่ยวของคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทรัพยากรชนิดนกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเส้นทางล่องเรือชมธรรมชาติให้กับชุมชนและนักท่องเที่ยวได้มีความรู้ความเข้าใจด้านความหลากชนิดของนกที่มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพรวมทั้งร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมของระบบนิเวศในท้องถิ่นที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ของนก

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชนิดนก อุปนิสัยการหากิน สถานภาพของนกและปริมาณความชุกชุมของนกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษา

2. เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมของนกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษา

3. เพื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์พื้นที่ของชนิดนกมาใช้เป็นแนวทางการรักษาสภาพแวดล้อมในการอนุรักษ์ความหลากชนิดของนกและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 พื้นที่ที่ศึกษา

เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือชมธรรมชาติ ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

1.3.2 การศึกษาภาคสนาม

1. การสำรวจชนิดนก

1.1 การสำรวจชนิดนกโดยใช้กล้องส่องทางไกลแบบ 2 ตา และกล้องถ่ายรูป และจำแนกนกที่พบตามหนังสือ A Guide to the Birds of Thailand โดย Boonsong Lekagul และ Philip D. Round (1991) และ A Filed Guide to the Birds of Thailand and South-East Asia โดย Craig Robson (2008) โดยใช้เวลาในการสำรวจในช่วงเช้า ตั้งแต่เวลา 07.00 – 10.00 น. และช่วงบ่าย เวลา 15.00 – 18.00 น. ซึ่งจะสำรวจเดือนละ 1 วัน

1.2 การบันทึกชนิดนกในพื้นที่ที่สำรวจในเส้นทางท่องเที่ยวทางเรือชมธรรมชาติ ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

2. การรวบรวมผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับชนิดนก อุปนิสัยการหากินอาหาร สถานภาพของนก การวิเคราะห์ผลปริมาณความชุกชุม และลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ของนกในพื้นที่ศึกษา

3. การสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเรือเกี่ยวกับการแนวทางการรักษาสภาพแวดล้อมในเส้นทางการท่องเที่ยวทางเรือ เพื่อการอนุรักษ์ความหลากชนิดของนกและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. สรุปผลและรายงานผล

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ทำการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการเรือเกี่ยวกับการแนวทางการรักษาสภาพแวดล้อมในเส้นทางการท่องเที่ยวทางเรือ เพื่อการอนุรักษ์ความหลากชนิดของนกและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยและระยะเวลาในการวิจัย

เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือชมธรรมชาติ ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2556 – เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2557

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

เส้นทางสำรวจ คือ เส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 3 เส้นทาง คือ คลองโคน คลองช่อง และชายฝั่งทะเลเลียบป่าชายเลน

ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ คือ กิจกรรมของนกที่กระทำในพื้นที่ศึกษาทั้งที่เป็นอาณาเขตชั่วคราวและถาวร ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ เพื่อใช้เป็นแหล่งหากินอาหาร การผสมพันธุ์ การสร้างรังวางไข่ และเลี้ยงดูลูกอ่อน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ เพื่อศึกษา เรียนรู้และชื่นชมไปกับทัศนียภาพในที่นี้คือชนิดนกที่ปรากฏในเส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนท้องถิ่น

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางในการรักษาฐานข้อมูลชนิดนกทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพที่มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวทางเรือ และใช้ประโยชน์จากการหลากชนิดนกมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับความหลากชนิดของนกและการใช้ประโยชน์พื้นที่ของชนิดนก พร้อมทั้งแจกแผ่นพับแนะนำกิจกรรมการดูนกให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการเรือท่องเที่ยว

3. มอบป้ายภาพชนิดนกและรูปภาพนกเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการแนะนำกิจกรรมการดูนกและความหลากชนิดของนกที่สำรวจพบในเส้นทางล่องเรือท่องเที่ยวชมธรรมชาติ ให้กับหน่วยงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน เพื่อเผยแพร่ความรู้ชนิดนกที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ให้กับชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ร่วมมือรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของนกเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเส้นทางท่องเที่ยวทางเรือ